

Emma Goldman

Trocki puno prosvjeduje

Preveo s engleskoga:
Ivica H. Ivanić

Punkturni
Rollonja

Tuzla, prosinca 2006.

Naslov izvornika:
Emma Goldman
Trotsky Protests Too Much
Zabalaza Books

http://www.zabalaza.net/pdfs/varpams/trotskyprotests_eg.pdf

Prvobitno objavljeno u:
THE ANARCHIST COMMUNIST FEDERATION
Glasgow, Škotska 1938.

Kosci, 21. prosinca 2006.

Ⓐ **Anticopyright** – ovaj prijevod nema copyrighta osim za izdavačke kuće i druge komercijalne subjekte. Slobodno se može umnožavati i distribuirati s imenima autora i prevoditelja navedenim. Izdavačkim kućama i drugim komercijalnim subjektima zabranjeno je objavljivati i tiskati ovo štivo bez suglasnosti autora prijevoda.

Uvod

Ovaj pamflet nastao je kao članak u „Vanguardu“, anarhičkome mjesečniku iz New Yorka. Pojavio se u srpanjskome broju 1938, ali kako je prostor časopisa bio ograničen, samo je dio dio rukopisa mogao biti objavljen. Taj dio ovdje je donesen u ispravljenom i proširenome obliku.

Lav Trocki će nalaziti da su kritike njegova udjela u Kronštatskoj tragediji ništa drugo do ohrabrenje i podsticaj njegovu smrtnome neprijatelju, Staljinu. Nije mu se činilo da netko može prezirati divljanje Kremlija i njegov njegov svirepi režim a istovremeno još uvijek ne oslobadjeti njega krivice za zločin protiv Kronštatskih mornara.

Istini za volju, ne vidim nikakve razlike izmedju dvaju protagonista dobrohotnoga sustava diktature, osim te da Trocki više nije moćan da primijeni svoje blagoslovljene misli, a Josif Staljin jest. Ne, ne podržavam sadašnjega vožda Rusije. Ipak, moram primijetiti da Staljin nije sišao kao dar s neba nesretnome ruskomu narodu – on samo nastavlja boljševičku tradiciju, pa makar to činio nemilosrdnije.

Proces otudjenja ruskih masa od revolucije započeo je skoro odmah nakon što su se Lenjin i njegova partija dosegli moći. Bezobzirna diskriminacija u opskrbi i izgradnji kuća, gušenje svih svih političkih prava, nastavljeni progoni i uhićenja brzo su postali svakodnevicom. Istina, čistke poduzimane u to vrijeme nijesu uključivale članove partije, iako su i komunisti punili zatvore i koncentracijske logore. Upravo je Radnička Oporba bila ta čija je dokumentacija brzo uklonjena, a njezine vodje, Šlapnikov – poslan na Kavkaz, „na odmor“, a Aleksandra Kollontaj smještena u kućni pritvor. Takodjer, i svi ostali politički protivnici, počev od menjševika, zatim Socijalnih revolucionista, anarhičara, mnogi od liberalne inteligencije, radnika, kao i seljaka po kratku su postupku smješteni u ćelije Čeke, ili protjerani u udaljene dijelove Rusije i Sibira da tamo polagano umiru. Drugim riječima, nije Staljin stvorio metode koje su srušile Rusku revoluciju i namijenili nove lance ruskomu narodu.

Od početka, diktatura pod Staljinom bila je čudovišna. To ipak ne smanjuje krivicu Lava Trockoga kao učesnika revolucionarne drame koje je Kronštad jedna od najkrvavijih prikaza.

Zabalaza Books

Emma Goldman - Trocki puno prosvjeduje -

Ispred sebe imam dva broja New Internationala, Trockijeva službenoga časopisa – od veljače i travnja 1938. Oba sadrže članke Johna G. Wrighta, stopostotnoga trockista i velikoga njegova mogula, članke namjeravajuće da speru njegovu krivicu zbog Kronštata. Gospodin Wright je samo odbijajući glas njegova gospodara, a njegova gradja nipošto nije iz prve ruke, ili iz osobnoga suočenja s događajima iz 1921. Rado ću odati svoje poštovanje Trockomu. On u najmanju ruku ima sumnjivu zaslugu za suučesće u „likvidaciji“ Kronštata.

Ipak, tu je nekoliko vrlo nasrtljivih ne-stavova u Wrightovu članku koji bi si stvarno trebalo utuviti u glavu. Zato ću sad i učiniti tako da bih naknadno bila sudionikom s njegovim gospodarem.

John G. Wright uzvikuje da je Kronštatska pobuna, na čelu s Alexandrom Berkmanom „samo inačica navodnih tumačenja desnih Socijalnih revolucionista sa sitnim, beznačajnim preinakama“ („The Truth About Russia in Volya“, Prague, 1921).

Pisac dalje optužuje Alexandra Berkmana za „drskost, plagiranje, i pravljenje, po svojem ukusu, nekoliko sitnih preinaka te skrivanje pravoga izvora onoga što se čini njegovom sopstvenom procjenom. Život i rad Aleksandra Berkmana smjestili su ga uz rame najvećim revolucionarnim misliocima i borcima, potpuno predanima svojim idealima. Oni koji ga znaju posvjedočit će njegovu vrsnost u svim njegovim akcijama, kao i njegov integritet velikoga pisca. Njima će sigurno biti zabavno slušati od gospodina Wrighta da je Alexander Berkman „plagijator“ i „drzljivac“ i da je „po njegovu ukusu pravljenje nekoliko sitnih preinaka...“.

Prosječan komunist, bio on od Trockijeve ili Staljinove vrste, poznaje anarhističku literaturu i njezine autore, kao što, recimo, prosječan katolik poznaje Voltairea ili Thomasa Painea. Trebalo bi prvo dobro poznavati šta zastupa protivnik prije nego što ga se obilježi nazivom koji obilježuje herezu u komunističkoj hijerarhiji. Ne vjerujem da John G. Wright promišljeno laže o Alexandru Berkmanu. Radije mislim da je glupo ignorantan.

Dugogodišnja je Berkmanova navika da piše i čuva dnevnik. Čak i za vrijeme četrnaestogodišnjega čistilišta koje je izdržao u Western Penitentiaryju u SAD-u, Alexander Berkman održavao je dnevnik koji je prosljedjivao povjerljivo meni. Na „Bufordu“, kojim smo krstarili dvadeset osam dugih i opasnih dana, moj drug nastavio je svoj dnevnik, i zadržao je svoju staru naviku za sve vrijeme dvadesettromjesečnoga boravka u Rusiji.

„Zatvorski memoari jednoga anarhista“, koje u konzervativnoj kritici čak uspoređuju s „Mrtvim Domom“ Fjodora Dostojevskoga, oblikovani su iz njegova dnevnika. „Kronštatska pobuna“ i njegov „Boljševički mit“ također su izdanak njegovih svakodnevnih zabilježaka iz Rusije. Zato je glupo nazivati Berkmanovu brošuru o Kronštatu „samo inačicom navodnih tumačenja“ kako je navedeno kod Socijalnih Revolucionista u izdanju iz Praga.

Netočno u toj Wrightovoj hajci na Alexandra Berkmana je i to da je moj stari drug zaniijekao prisustvo generala Kozlovskoga u Kronštatu. U „Kronštatskoj pobuni“, strana 15, stoji: „U Kronštatu je zaista bio negdašnji general Kozlovski. Trocki ga je tamo postavio za artiljerijskoga specijalista. Taj nije igrao beznačajnu ulogu u Kronštatu.“. Ovo je obznanio nitko drugi nego general Zinovjev, koji je tad još bio na vrhuncu slave. Na vanrednome zasjedanju Petrogradskoga sovjeta, 4. ožujka 1921. sazvanomu radi donošenja odluke o sudbini Kronštata, Zinovjev je rekao: „Dakako da je Kozlovski star i nesposoban za bilo što, ali iza njega stoje belogardejci obmanjujući mornare Kronštata.“. Alexander Berkman naglasio je, međutim, činjenicu da mornari nijesu imali na svojoj strani nijednoga od Trockijevih bivših omiljenih generala, niti bi bili prihvatili ponude nadzora i druge vrste pomoći od Viktora Černova, vodje Desnih Socijalnih revolucionista u Pariza.

Trockist bez sumnje smatra buržujskom sentimentalnošću dopuštanje oklevetanim mornarima prava da govore u svoje ime. Smatram ovakav pristup naspram protivnika gnusnim jezuitizmom koji je učinio više da uzdrma čitav radnički pokret, nego ikoja druga od „posvećenih“ taktika boljševizma.

Da bi čitatelj mogao prosuditi izmedju istinitosti razbojničke optužbe protiv Kronštata, i onoga što mornari imaše da kažu za sebe, navodim ovdje radio-poruku radnicima svijeta iz 6. ožujka 1921:

„Naši razlozi su opravdani: mi smo za moć sovjetâ, ne partija. Mi smo za slobodno izabrane zastupnike radničkih masa. Nametnuti sovjeti kojima rukovodi Komunistička partija uvijek su se oglašivali o naše potrebe i zahtjeve; jedini odgovori koje smo ikada dobivali bili su pucnji...

Drugovi! Oni ne samo da vas varaju; oni svjesno izokreću istinu i čine ju najomraženijom klevetom... U Kronštatu sva moć je isključivo u rukama revolucionarnih mornara, vojnika i radnika – ne u rukama kontrarevolucionara koje predvodi izvjesni Kozlovski, kao što vas lažući radio Moskva pokušava uvjeriti... Ne posustajte, drugovi! Pridružite nam se, dodajte u dodir s nama; zahtijevajte od svojih delegata da dodju u Kronštat. Samo oni će vam reći cijelu istinu i razotkriti neprijateljsku klevetu o finskome kruhu i ponudama Antante.

„Živio revolucionarni proletarijat i seljaštvo!“
„Živjela moć slobodno izabranih Sovjeta!“

Mornari „vodjeni“ Kozlovskim još mole radnike svijeta da pošalju svoje delegate da bi vidjeli ima li istine u crnoj kleveti koju protiv njih širi sovjetski tisak!

Lav Trocki iznenadjen je i ogorčen time da bi bilo tko trebao dizati toliku buku i dreku oko Kronštata. Na kraju krajeva, dogodilo se to tako davno, u stvari prošlo je sedamnaest godina, i bila je to samo epizoda „u povijesti odnosa između proleterskoga grada i razmaženoga buržuskoga sela“. Zašto bi itko želio napraviti toliko buke nakon tolikoga vremena osim da „ugrozi jedini pravi revolucionarni tijek koji se nikada nije odrekao svojih načela, nikad se nije nagadjao s neprijateljima, i koji jedini predstavlja budućnost.“ Trockijev egoizam, nadaleko i naširoko poznat njegovim prijateljima i neprijateljima, nikada nije dosegao niže. Otkad ga je njegov smrtni neprijatelj obdario nimalo kraćim čarobnim štapićem, njegova taština poprimila je zabrinjavajuće razmjere.

Lava Trockoga razbješnjuje to što ljudi oživljuju kronštatsku „epizodu“ i raspituju se o njegovu udjelu. Ne čini mu se da oni koji ga brane od njegova klevetnika imaju pravo pitati koje je metode koristio dok je imao moć u rukama ter kako postupao s onima koji se nijesu željeli povinovati njegovim diktatima kao evandjeoskim istinama. Naravno da bi bilo smiješno očekivati od njega da se bježe u prsa govoreći: „Ja, također, bijah, ali čovjek sam, a ljudi griješe. Pogriješih i ja, također, i pogubih braću ili naredih da budu pogubljeni.“ Samo uzvišeni proroci i vidovnjaci uzdigli bi se do tolikih visina hrabrosti. Lav Trocki sigurno nije jedan od njih. Naprotiv, on nastavlja proglašivati nepogrešivima svoja djela i sudove te zazivati anatemu na glavu svakoga tko budalasto tvrdi da bi veliki bog Lav Trocki mogao imati glinene noge.

On se podsmijeva dokumentiranim dokazima koje su za sobom ostavili kronštatski mornari i onima koji su bili očevdci zastrašujuće opsade Kronštata nazivajući ih „lažnim etiketama“. To ga svejedno ne sprečava od toga da uvjerava svoje čitatelje kako se njegovo objašnjenje kronštatske pobune može „potkrijepiti i ilustrirati mnogim dokazima i dokumentima“. Pametni ljudi s pravom će ga upitati zašto onda nije predstavio te „lažne etikete“ da bili u stanju procijeniti istinu na osnovi njih.

Danas će čak i kapitalist priznati nekome pravo da iznosi dokaze u svoju korist. No ne će i Lav Trocki, zastupnik jedne i jedine prave istine, on koji se nije nikad „odrekao svojih načela i nikad se nagadjao s neprijateljima“.

Lako se može razumjeti nedostatak pristojnosti kod Johna G. Wrighta, jer on, kao što sam već ustanovila, samo citira boljševičke svete spise. Ali za svjetsku figuru poput Trockoga da prešućuje dokaze mornara čini mi se pokazateljem vrlo niskoga karaktera. Ona stara izreka o leopardu koji pjege mijenja ali ćud nikada, sasvim se može primijeniti na Lavu Trockome. Kalvarija koju je izdurao kroz godine izgnanstva, tragičan gubitak najbližih mu i najmilijih, i, još uvijek bolno, izdajstvo njegovih nekad najbližih drugova, ničemu ga nijesu naučili. Ni zračak ljudskosti i blagosti nije pogodio zlobnu dušu Trockoga.

Prava je šteta da ponekad šutnja mrtvih postane glasnijom od govora živućih. Zaista

se glasovi ugušeni u Kronštatu pojačavaju u zadnjih sedamnaest godina. Je li to iz toga razloga, pitam se, što Trockoga pogadja taj zvuk?

Lav Trocki citira Marxa gdje kaže da „je nemoguće suditi o drugoj strani ili ljudima na osnovi onoga što oni govore o sebi“. Kako je patetično što on ne shvaća koliko se ovo odnosi na njega! Nijedan od sposobnih boljševičkih pisaca nije se toliko gurao u prve redove ili se toliko neprestano hvalisao o svojem udjelu u Ruskoj revoluciji i vremenima nakon nje kao što je to činio Trocki. Prema ovome mjerilu njegovog velikoga učitelja, može se ustvrditi da su svi spisi Trockoga bezvrijedni, što bi, naravno, bilo besmisleno.

Diskreditirajući motive kronštatskoga ustanka, Trocki bilježi sljedeće: „S različitih frontova poslao sam bezbroj brzojava za mobilizaciju novih 'pouzdanih' odreda medju petrogradskim radnicima i mornarima Baltičke flote, ali već 1918, i ni u kojem slučaju poslije 1919, frontovi se počеше žaliti da u novome kontingentu „Kronštatera“

bivaju nezadovoljni, zahtjevni i nedisciplinirani, nepouzdana u bitci i da donose više štete nego koristi. Dalje, na istoj stranici, Trocki ustvrđuje da „kada uvjeti u izgladnjelom Petrogradu postadoše vrlo kritični, Politički biro je više nego jednoč raspravljao o mogućnosti 'unutarnjega zajma' iz Kronštata, gdje su bile ostale izvjesne stare zalihe namjernica, ali su im delegati petrogradskih radnika odgovorili: „Ne ćete nikad ništa od njih dobiti milom; odjeće, ugljena i kruha imaju u izobilju. Trenutno svaka hulja u Petrogradu visoko uzdiže glavu.“ Kako je velik taj boljševik, koji će, ne samo zaklati svojega protivnika, nego će mu još i karakter ocrnjivati. Od Marxa i Engelsa, do Lenjina, Trockoga i Staljina, ova metoda je ostala ista.

Ne ću sad nagadjati kakvi su kronštatski mornari bili 1918 ili 1919. Nijesam posjećivala Rusiju od siječnja 1920. Od toga vremena, pa sve dok Kronštat nije „likvidiran“, mornari Baltičke flote držani su primjerima dostojne i nepokolebljive hrabrosti. Tad su mi govorili ne samo anarhisti, menjševici i socijalni revolucionisti, već i mnogi komunisti, kako su ti mornari bili vrlo jak oslonac Revolucije. Prvoga svibnja 1920, za vrijeme proslave i drugih svečanih aktivnosti koje je organizirala Britanska radnička misija, Kronštatski mornari činili su vrlo uočljivu skupinu, i bili su istaknuti kao jedni od najvećih heroja koji su spasili revoluciju od Kerenskoga a Petrograd od Judeniča. Za obljetnicu Oktobra mornari su ponovno bili u središtu pažnje, a njihovo prikazivanje zauzimanja Zimskoga dvorca naišlo je na divlje odobravanje mnoštva.

Je li moguće da vodeći članovi Partije, osim Lava Trockoga, nijesu bili svjesni korupcije i demoralizacije Kronštata, kako on izjavljuje? Ne vjerujem. Štoviše, sumnjam da je Lav Trocki uopće imao u vidu kronštatske mornare do ožujka 1921. Njegova bi priča, stoga, morala biti naknadno smišljena, ili da to nije njegova racionalizacija koja bi trebala opravdati svirepu „likvidaciju“ Kronštata?

Imajući u vidu da je ljudstvo platilo svoju cijenu, ipak je činjenica da su Kronštateri pored svega bili daleko od slike koju su Lav Trocki i njegov Eho oslikali. Zapravo, mor-

nari su doživjeli propast samo zbog svoje velike ljudskosti i solidarnosti s petrogradskim radnicima, čija je moć izdržavanja hladnoće i gladi dosegla krajnje granice u seriji bitaka veljače 1921. Zašto to Lav Trocki i njegovi sljedbenici nikako ne

spominju? Lav Trocki vrlo dobro zna, ako Wright ne zna, da je prvi prizor Kronštatske drame odigran 24-ga veljače 1921 u Petrogradu, i to ne od mornara, nego od štrajkača. Jer, bijaše to dan kad su štrajkači dali oduška svomu kumuliranome gnjevu zbog bešćutnoga ravnodušja ljudi torokajućih o diktaturi proletarijata koja se odavno pretvorila u nemilosrdnu diktaturu Komunističke partije.

Berkmanov uvod u dnevniku ovoga historijskoga dana glasi:

„Radnici 'Trubočnoga mlina' su zaštrajkali. U raspodjeli zimske odjeće, žale se oni, komunisti su imali nezasluženu prednost u odnosu na ne-partizane. Vlada odbija razmotriti žalbe dok se radnici ne vrate na posao.

Gomile štrajkača se skupiše na ulicama blizu mlinova, a na njih su poslani vojnici da ih rastjeraju. Bili su to Kurzanti, komunistička mladež iz Vojne akademije. Tamo nije bilo nasilja.

Sad su se štrajkačima pridružili i radnici 'Admiralskih trgovina' i 'Kalernajskih pristaništa'. Puno je ozlojedjenosti arogantnim ponašanjem Vlade. Pokrenute su ulične demonstracije, ali ih je angažirana vojska ugušila.“

Bilo je to nakon izvješća Komiteta o stanju afere medju radnicima Petrograda koju su 1921. pokrenuli mornari zbog stvari učinjenih 1917. Odmah su se solidarizirali s radnicima. Dio tih mornara je 1917. nazivan crvenim ponosom i slavom Revolucije, da bi ih 1921. denuncirali čitavu svijetu kao kontrarevolucionarne izdajnike. Naravno, Kronštat je 1917. pomagao boljševicima. A 1921 oni su prekršili svoj proračun za lažne nade u masama koje su gajili, i veliko obećanje prekršeno je odmah nakon što su se boljševici osjetili učvršćenima u moći. Gnusnoga zlodjela. Bitan dio toga zlodjela je, svakako, da Kronštat ne iskače iz savršenih planova. Uzrok tome duboko je bio ukorijenjen u napaćenim ruskim radnicima; u gradskim proleterima jednako kao i u seljacima.

Da budemo u to sigurni, bivši komesar uvjerava nas kako su se „seljaci pomirili s tim da su potrebni kao trajno zlo“ i da su se seljaci slagali s boljševicima, ali su postali izuzetno neprijateljski nastrojeni prema 'komunistima'. Ovo 'neprijateljstvo' ništa doli fikcija, što se može pokazati brojnim dokazima – ne najmanje bitan medju njima je likvidacija selskih sovjeta, predvodjena Marijom Spiridonovom, zatim gvoždje i vatra kojima su seljaci prisiljavani da povećaju svoju ukupnu proizvodnju, uključujući i žitna skladišta za proljetnu sjetvu.

Gledajući natrag u povijest, seljaci su mrzili novi režim skoro od početka, odmah od onoga trenutka kad se Lenjinovo geslo „Opljačkajmo pljačkaše“ pretvorio u

„Opljačkajmo seljake u ime radničke diktature“. To je razlog zašto su bili u stalnome previranju protiv boljševičke diktature. Vrhunac svega bila je pobuna karelskih seljaka koju je u krvi ugušio caristički general Slaščev-Krimski. Ako su seljaci bili toliko zaljubljeni u sovjetski režim, kao što bi Trocki htio da vjerujemo, zašto je onda trebalo slati toga užasnoga čovjeka u Kareliju?

Taj se borio protiv revolucije od samih početaka i vodio je neke od Vrangelovih postrojba na Krimu. Bijaše kriv za nečuvene barbarske postupke prema ratnim zarobljenicima. Sad se Slaščev-Krimski odrekao svojih nedjela i vratio se u „svoju otadžbinu“. Ovaj prevrtljivi revolucionist i progonitelj Židova, zajedno s nekoliko carističkih generala i belogardejaca, primljen kod boljševika s vojnim počastima. Bez sumnje je bilo poražavajuće za antisemita da salutira Židovu, Trockome, kao svome nadredjenom. Ali za Revoluciju i ruski narod trijumfalni povratak imperijalista bio je uvreda.

Kao nagrada za njegovu novopečenu ljubav prema socijalističkoj otadžbini Krimskom je povjereno da uguši pobunu karelskih seljaka koji su „odbacili samoupravljanje i bolje uvjete“.¹

Lav Trocki nam govori da kronštatski mornari nikako ne bi bili „milom“ pomogli u snabdijevanju namjernicama, nikako ma u koje doba da je to od njih zaiskano. U stvari, ta riječ danas ne postoji u boljševičkome žargonu. Sad su ti demoralizirani mornari, ološni špekulanti, itd. uz rame proletarijatu 1921, i njihov prvi zahtjev je da se izjednače sljedovanja. Doista, koji su nitkovi ti Kronštateri!

Oba pisca su puno napisala protiv Kronštata i njegovih mornara, ter, činjenice da, kao što insistiramo, mornari nijesu pripremali pobunu, nego su se 1. ožujka sastali da rasprave o načinu i smislu pomaganja svojim petrogradskim drugovima i brzo se organizirali u Revolucionarni komitet za opskrbu. Odgovor na ovo je dao upravo John G. Wright. On piše: „Potpuno je isključeno da bi lokalne vlasti Kronštata uspjele ovladati situacijom... Nije nikakva tajna da generala Kaljinina i komesara Kuzmina Lenjin i njegove kolege nijesu osobito visoko cijenili... U kolikoj mjeri su lokalne vlasti bile slijepo do krajnjih granica da vide opasnost i lijene da poduzmu odgovarajuće i efektivne mjere da se uhvate ukoštac s krizom, u tolikoj su i njihove greške igrale značajnu ulogu u nepredvidljivim nadolazećim događajima...“

Izjava da Lenjin nije cijenio Kaljinina i Kuzmina osobito visoko je nažalost stari trik boljševizma da spere svu krivicu za neke pogreške kako bi im im savjest ostala čista.

U stvari, lokalne vlasti su se „iskvarile“. General Kuzmin je zlobno napao mornare i zaprijetio im porazom. Mornari su očito znali šta očekivati od takvih prijatelja. Ipak, nijesu mogli pretpostaviti da će Kuzmin i Vasiljev, ako im se to dozvoli, najprije ukloniti sve naoružanje i zalihe hrane iz Kronštata. To je bio razlog zbog kojega su mornari osnovali Revolucionarni komitet za opskrbu. Dodatni čimbenik, takodjer, je

¹ Emma Goldman – My Disillusionment in Russia, str.239

vijest da je komitetu od 30 mornara poslanih u Petrograd na savjetovanje s radnicima zabranjen povratak u Kronštad, da su uhićeni i smješteni u Čeku.

Oba pisca prave planinu od krtičnjaka opisujući glasine objavljene na sastanku 1. ožujka o kamionu teško naoružanih vojnika koji su krenuli prema Kronštatu. Wright, očito, nikad nije živio pod hermetičkom diktaturom. Ja jesam. Kad je svaki put za ljudski kontakt zatvoren, kad je svako mišljenje odbačeno natrag a svako izražavanje ugušeno, tad glasine rastu poput gljive poslije kiše do zastrašujućih razmjera. Uzgred, kamion vojnika i čekista do zuba naoružanih na ulicama danju, širećih svoje mreže noću i prevozećih svoj ljudski ulov u Čeku, bila je svakodnevna pojava u Petrogradu i Moskvi za vrijeme mogega boravka tamo. Sasvim je normalno da se vjeruje glasinama na sastanku punomu tenzija nakon prijetećega Kuzminova govora.

Vijesti u Paris Pressu o Kronštatskoj pobuni dva tjedna prije nego se ona dogodila naglašuju se u kampanji protiv kronštatskih mornara kao potvrđan dokaz da su oni bili samo instrument u rukama Imperijalističke klike i da je pobuna isplanirana u Parizu. I suviše je očividno kako je ova predja korišćena samo da se diskreditiraju kronštatski mornari.

U stvarnosti, ova preuranjena vijest bila je kao i sve druge vijesti iz Pariza, Rige ili Helsinkija, i koje su se vrlo rijetko, ako ikada, podudarale s bilo čime što su izjavljivali antirevolucionarni agenti iz inozemstva. S druge strane, zbili su se mnogi događaji u Sovjetskome savezu koji bi bili obradovali čelnike Antante a za koje oni nikad nijesu ni saznali – događaji daleko štetniji za rusku revoluciju i koje je sama diktatura Komunističke partije izazvala. Naprimjer, Čeka, koja je potkopala mnoge tekovine Oktobra i koja je već 1921. postala zloćudna izraslina na tijelu revolucije, a i mnogi drugi događaji koji bi me daleko odveli kad bih ih ovdje obrazlagala.

Ne, preuranjene vijesti iz Paris Pressa nijesu donosile ništa o pobuni iz Kronštata. Kako su stvari stajale, nitko iz Petrograda nije imao povjerenja u veze Paris Pressa, nitko čak nije vjerovao ni odredjenu broju komunista iz lista. Kao što sam već ustvrdila, John G. Wright je samo jedna pogodna marioneta Trockoga, pa stoga sasvim neupoznat s tim što su razni ljudi unutar i izvan Partije mislili o takozvanoj „vezi“.

Budući povjesničari će, bez sumnje, znati ocijeniti Kronštatsku „zavjeru“ u njezinoj pravoj vrijednosti. Ako učine tako, neizbježno će doći do zaključka da bi ustanak imao više uspjeha da je pomnije pripreman.

Odlučujući činitelj sudbine Kronštata bio je NEP (Nova ekonomska politika). Lenjin je, svjestan razložnoga protivljenja na koje će ova novoizmišljena shema naići, trebao neku nadolazeću opasnost da bi osigurao glatko i olako prihvaćanje NEP-a. Kronštad se činio najuvjerljivijom. Čitava se gromoglasna propagandna mašina stavila u pokret kako bi dokazala da su mornari bili u dogovoru s imperijalističkim moćnicima i svim kontrarevolucionarnim elementima da unište komunističku državu. To je upalilo kao čarobnim štapićem pokrenuto. NEP je krenuo bez ijedne zapreke.

Samo vrijeme će pokazati zastrašujuću cijenu koju je taj manevar naplatio. Tri stotine delegata, komunističkih mladaca, poletilo je s Partijskoga kongresa da napadne Kronštat, gdje je nečovječno žrtvovano na stotine njih. Vatreno su vjerovali klevetničkoj kampanji. Oni koji su preživjeli, iznenada se probudiše.

U svojim „Razočarenjima“ zabilježila sam susret s ranjenim komunistom u bolnici. Sjećanje nije izgubilo ništa od svoje dirljivosti otkad se to dogodilo.

„Mnogi od tih ranjenih u napadu na Kronštat bijahu smješteni u istoj bolnici, uglavnom sve kurzanti. Imadoh priliku razgovarati s jednim od njih. Njegovi tjelesni bolovi, rekao je, nijesu mu bili ništa u poredbi s njegovom mentalnom agonijom. Prekasno je shvatio da je prevaren povicima o 'kontrarevoluciji'. Nikakvi caristi, nikakvi belogardejci nijesu predvodili mornare u Kronštatu. Tamo je našao samo svoje drugove – mornare, vojnike i radnike, koji su se herojski borili za revoluciju.“

Nitko uopće ne će pronaći u njegovim osjećajima sličnost između NEP-a i zahtjeva kronštatskih mornara za pravo slobodne razmjene proizvoda. NEP je uveden da ponovno oživi zla koja je Ruska revolucija pokušala iskorijeniti. Slobodna razmjena proizvoda između radnika i seljaka, između grada i sela, utjelovila je razlog Revolucije. Naravno, „anarhisti su bili protiv NEP-a“. Ali slobodna razmjena, kao što mi je Zinovjev rekao 1920, „je izvan naših planova centralizacije“. Jadni Zinovjev nije mogao ni zamisliti kakav će užasan ljudožder postati centralizacija moći.

Jaz centralizacije i diktature ubrzo će početi dijeliti grad od sela, radnike od seljaka, ne stoga što je, kao što to Trocki misli, „jedan proleter... a drugi sitni buržuj“, već stoga što je diktatura paralizirala inicijativu proletera i grada i sela.

Lav Trocki predočuje da su petrogradski radnici brzo osjetili „maloburžujsku narav Kronštatskoga ustanka i stoga odbili da imaju bilo što s njom. On izostavlja najvažniji razlog naizgledne indiferentnosti radnika Petrograda. Od značaja je, stoga, ukazati na to da su klevetnička kampanja, laži i optužbe protiv mornara započele 2. ožujka 1921. Sovjetski tisak je prilično zamiješao taj otrov protiv mornara. Najpodlije optužbe su bile upućivane protiv njih, sve dok Kronštat nije likvidiran 17. ožujka. Povrh toga, u Petrogradu je proglašeno vanredno stanje. Nekoliko tvornica se zatvorilo, i kako su ih radnici opljačkali, počele su vijećati. U dnevniku Aleksandra Berkmana, pronalazim sljedeće:

„Mnoga uhićenja uzimaju maha. Skupine štrajkača koje čekisti sprovode do zatvora svakodnevan su prizor. U gradu vlada velika napetost. Razradjene su mjere opreza radi zaštite vladinih ustanova. U Astoriji, četvrti gdje žive Zinovjev i ostali prominentni boljševici, puške mašinke. Službene proklamacije, zapovijedajuće štrajkačima da se smjesta vrate na posao... i zabrane puku da se skuplja na ulicama. „Komitet obrane je započeo s 'čišćenjem grada' “. Mnogi radnici osumnjičeni da podržavaju Kronštat smješteni su u pritvor. Svi petrogradski mornari i dio garnizona koji je držan sumnjivim rasporedjeni su na udaljena mjesta, dok su obitelji Kronštatskih mornara žive u

Petrogradu držane talcima. Komitet obrane obznanio je Kronštatu da se 'zatvorenici drže kao jamstvo' za sigurnost komesara Baltičke flote, N.N. Kuzmina, predsjednika kronštatskoga sovjeta T. Vasiljeva i drugih komunista. Ako oni pretrpe i najmanju štetu od naših drugova, talci će to platiti svojim životima."

Pod takvim čeličnim pravilima radnicima Petrograda bilo je fizički nemoguće da se povežu s Kronštatom, osobito još i stoga što ni jedna riječ manifestâ koje su mornari objavili na papirima nije mogla prodrijeti do Petrograda. Drugim riječima, Trocki svjesno krivotvori činjenice. Radnici bi sigurno stali na stranu mornara, jer su znali da

oni nijesu bili nikakvi zavjerenici i kontrarevolucionari, nego da su to njihovi drugovi stojeći uz njih jednako kao i 1905. ter i za Marta i Oktobra 1917. Stoga je veliko zlodjelo i svjesna kleveta ta tvrdnja Trockoga o mornarima.

U New Internationalu na stranici 106, drugi stupac Trocki uvjerava svoje čitatelje da nitko „se, možemo to sa sigurnošću reći, nije brinuo oko anarhista.“ To se nažalost ne slaže s učestalim progonima anarhista što su uslijedili 1918. kad je Trocki mašinkama likvidirao Anarhistički štab u Moskvi. U to doba počinje eliminacija anarhista. Čak i sad, toliko godina poslije, koncentracijski kampovi sovjetske vlade puni su anarhista koji su preživjeli. Upravo prije Kronštatskoga ustanka, točnije u listopadu 1920, Trocki je još jednom promijenio mišljenje o Maknu, jer mu je trebala njegova pomoć da likvidira Vrangela, i kad se usuglasio s anarhističkom konferencijom u Karkovu, nekoliko stotina anarhista je uhvaćeno u zamku i strpano u zatvor Butirka, gdje su držani bez ikakve krivice sve do travnja 1921. kad su, zajedno s drugim lijevim političarima u sred noći i krišom nasilno premješteni u različite zatvore i koncentracijske kampove Rusije i Sibira. Ali to je stranica sovjetske povijesti na njihov način. Ono što bi o ovome slučaju trebao imati na umu svaki anarhist je to da inače nije bilo nikakva razloga da ih se, starim carističkim načinom, premješta u udaljene dijelove Rusije i Sibira.

Lav Trocki ismijava se zahtjevima mornara za slobodnim sovjetima. Bilo je stvarno naivno s njihove strane vjerovati da slobodni sovjeti mogu opstojati usporedno s diktaturom. U stvari, slobodni sovjeti prestali su postojati u ranomu stadiju komunističke igre, kao i privredne zadruge i kooperativi. Svi su oni upregnuti u bojna kola boljševičkoga državnoga stroja. Dobro se sjećam Lenjina kako mi govori s velikim zadovoljstvom, „Vaš velikan, Errico Malatesta, podržava naše sovjete.“ Brzo sam odgovorila: „Misliš slobodne sovjete, družu Lenjine. Ja takodjer sam za njih.“ Lenjin je tad skrenuo razgovor na drugu temu. Ali uskoro nakon toga otkrila sam zašto su slobodni sovjeti prestali postojati u Rusiji.

John G. Wright će tvrditi da nevoljâ u Petrogradu nije bilo do 22. veljače. To je u skladu s njegovim drugim prekrajanjima „povijesne“ gradje Partije. Nemiri i nezadovoljstva radnika bili su već su veliki kad smo krenuli. U svakoj tvornici koju sam posjetila pronašla sam krajnje nezadovoljstvo i uvrijedenost radnika jer se diktatura proletarijata pretvorila u razornu diktaturu Komunističke partije s njezinim dvostrukim mjerilima i diskriminacijama. Ako se nezadovoljstvo radnika nije iskazalo do 1921,

bilo je to samo stoga jer su se uporno držali nade da će obećanje Revolucije biti ispunjeno do kraja čim se likvidiraju svi frontovi. Kronštat je bio prvi koji je potrošio zadnji mjehurić nade.

Mornari su se usudili stati uz nezadovoljne radnike. Usudili su se zahtijevati da obećanje Revolucije – sva moć sovjetima – bude do kraja ispunjeno. Politička diktatura zaklala je diktaturu proletarijata. To, i samo to, bio je njihov neoprostiv grijeh protiv svetoga duha boljševizma.

U istome članku Wright donosi zabilješku na strani 49, drugi stupac, gdje ustvrđuje da Victor Serge u zadnjemu komentaru o Kronštatu „priznaje da boljševici suočivši se sa zavjerom, nijesu imali drugoga izlaza osim da ju slome“. Victor Serge sad je daleko od gostoljubivih obala radničke „otadžbine“. Zato ne smatram neistinom to što ću reći da, ako je Victor Serge tvrdio tako kako mu John G. Wright pripisuje, uopće ne govori istinu. Victor Serge je jedan od ljudi iz Francuske komunističke sekcije koji je jednako bio pogodjen i užasnut tad predstojećim pokoljem naredjenim od Lava Tolstoja koji je rekao da se „puca u radnike i seljake“, kao i sam Alexander Berkman, ja, i mnogi drugi revolucionari. Satima je tad hodao našom sobom gore dolje čupajući se za kosu i lomeći prste ogorčeno ponavljajući „nešto mora biti učinjeno, nešto mora biti učinjeno, da se spriječi zastrašujući masakr.“ Kad sam ga upitala zašto, kao član partije, nije podigao svoj glas prosvjeda na partijskome zasjedanju, odgovorio mi je da to ne bi pomoglo mornarima, i da bi ga samo obilježilo za Čeku ili čak tajno smaknuće. Jedini izgovor je Victoru Sergeu bila njegova mlada supruga i malo dijete. Ali za njega da sad, nakon sedamnaest godina, da tvrdi kako „boljševici suočivši se sa zavjerom, nijesu imali drugoga izlaza osim da ju slome“ bilo bi, u najmanju ruku, neoprostivo. Victor Serge zna vrlo dobro, kao i ja, da nije bilo nikakve zavjere u Kronštatu, da mornari zapravo nijesu koristili ništa od svojega oružja ni u kojem obliku sve dok nije počelo bombardiranje Kronštata. Takodjer zna da nijedan od uhićenih komunističkih komesara niti od drugih komunista nije imao dodira s mornarima. Stoga pozivam Victora Sergea da nam kaže istinu. Da je mogao nastaviti boraviti u Rusiji pod drugarskim režimom Lenjina, Trockoga i pored svih drugih nesretnika koji su u zadnje vrijeme ubijeni, svjestan svih srahota koje nadolaze, jest njegova afera, ali ne mogu šutjeti usprkos optužbi protiv njega da je rekao kako su boljševici opravdano skršili mornare.

Lav Trocki sarkastičan je spram optužbe da je ubio tisuću i petsto mornara. Ne, on nije osobno učinio taj krvavi posao. Povjerio je Tuhačevskom, svojem pukovniku da puca u mornare kao u „seljake“ kojima ih je smatrao. Tuhačevski je da kraja izvršio zapovijed. Ljudstvo je desetkovano, a oni koji su preživjeli pod neprestanim napadima boljševičke artiljerije, povjereni su Dibenku, poznatu po njegovoj ljudskosti i pravičnosti.

Tuhačevski i Dibenko, heroji i spasitelji diktature! Čini se da povijest ima svoje načine suočavanja s pravdom.

Lav Trocki iskušava svoje adute kad postavlja pitanje: „Gdje su se potvrdila njihova velika načela, makar djelomično u praksi, makar u stremljenjima?“ Ovaj adut, kao i svi ostali koje je koristio u svom životu, ne će mu donijeti pobjedu. Anarhistička načela potvrdila su se i u praksi i u stremljenjima već u Španjolskoj. Slažem se, samo djelomično. Kako je moglo biti drukčije usprkos svim silama koje su se urotile protiv Španjolske revolucije? Konstruktivan rad koji su poduzele Nacionalna konfederacija rada (CNT) i Anarhistička federacija Iberije (FAI), nešto je što boljševički režim nije razmotrio nikad za vrijeme svoje moći, a sad kolektivizacija industrije i zemlje stoji kao jedno od najvećih dostignuća svih revolucionarnih razdoblja. Štoviše, čak i ako Franco pobijedi, a španjolski anarhisti budu dokrajčeni, djelo koje su oni otpočeli nastaviti će živjeti. Anarhistička načela i stremljenja tako su duboko ukorijenjena u španjolskome tlu da ne mogu biti iskorijenjena.

Lav Trocki, John G. Wright i Španjolski anarhisti

Za vrijeme četverogodišnjega građanskoga rata u Rusiji anarhisti su skoro svi do zadnjega stajali uz boljševike, iako su bili postali svjesniji predstojećega pada Revolucije. Osjećali su se obavezanima da šute kako ne bi ni na koji način olakšali i učinili podobnost neprijateljima revolucije.

Izjesno je da se Ruska revolucija borila na mnogim frontovima i protiv mnogih neprijatelja, ali ni u jednome trenutku nijesu joj izgledi bili toliko zastrašujući kao španjolskome narodu, anarhistima i njihovoj revoluciji. Opasnost od Franca, potpomognuta njemačkim i talijanskim ljudskim snagama i ratnom opremom, Staljinovi blagoslovi izvezeni u Španjolsku, zavjera imperijalističkih moćnika, izdaja takozvanih demokrata, i zadnje ne i najmanje bitno, apatija međunarodnoga proletarijata, daleko su veće opasnosti od onih koje su okruživale Rusku revoluciju. Što čini Trocki uoči tako užasne tragedije? Pridružuje se urlajućoj rulji da bi i on zabol svoj otrovni bodež u život španjolskih anarhista u njihovu najodlučnijem trenutku. Bez sumnje su španjolski anarhisti počinili ogromnu pogrešku. Propustili su pozvati Trockoga da ih predvodi i da im pokaže kako je dobro bio uspio u Rusiji ter kako bi se to moglo ponoviti i na španjolskome tlu. To ga izgleda ožalošćuje.

Kronštatska rezolucija

Novi izbori sovjeta tajnim glasovanjem s pravom prethodne agitacije za sve radnike i seljake.

Sloboda govora i tiska za sve radnike i seljake, anarhiste i lijeve socijalističke partije.

Sloboda osnivanja privrednih zadruga i seljačkih organizacija.

Nepartijska konferencija radnika, vojnika Crvena armije i mornara Petrogradskoga okruga.

Oslobodjenje svih političkih zatvorenika iz socijalističkih partija kao i svih radnika, seljaka, vojnika i mornara utamničenih zbog veze s radničkim i seljačkim pokretima.

Izbor komisije koja će biti zadužena za slučajeve zatvorenika zatvora i koncentracijskih logora.

Ukidanje svih političkih podjela u oružanim snagama. Niti jedna partija ne bi trebala biti povlašćena u propagiranju svojih ideja ili primanju financijske potpore države za te svrhe.

Uklanjanje svih prometnih zapreka između sela i grada.

Jednaka sljedovanja za sav radni narod, s izuzetkom zaposlenih u poslovima štetnim za zdravlje.

Kraj svim partijskim odjelima u svim rodovima vojske kao i partijskim stražarima u tvornicama i mlinovima. Ako takvi odjeli i stražari budu nadjeni potrebnima, oni u vojsci trebaju biti izabrani između časnika, a u tvornicama između radnika.

Puna sloboda seljacima za posjedovanjem zemlje, držanje stoke, pod uvjetom da zemlju obrađuju i stoku uzgajaju sami, bez unajmljivanja radnika.

Zahtjev svim rodovima vojske, uključujući i časnike pitomce, da podrže ovaj program.

Tisak da dâ programu širok publicitet.

Postavljanje mobilnih radničkih kontrolnih grupa.

Odobranje obrtničke proizvodnje gdje nije uključen najamni rad.

Emma Goldman

Emma Goldman obilježila je anarhofeminizam i anarhosindikalizam prve polovice dvadesetoga stoljeća, doba iako vrlo slična današnjemu po položaju radničke klase, ipak vrlo različita od ovoga u kojemu živimo po sredstvima borbe proletarijata. Bilo je to vrijeme žestokih političkih govora ali i propagande djelom; proleter i se nijesu ustručavali i atentate izvršavati na odgovorne političke i ekonomske moćnike, jednako kao što su i riječju, kao usmenom, tako i pismenom, poučavali se medjusobno ukazujući na stvarne neprijatelje radničke klase. S jedne strane bili su to kapitalistički kolonizatori i imperijalisti Zapada, s druge strane boljševički režim Rusije koji je ne samo izdao sva očekivanja onih u čije ime je preuzeo vlast, nego je proganjao, ubijao i zatvarao sve one koji su pokušavali izvesti revoluciju na pravi put.

Tako i Emma Goldman u svojim esejima pokazuje duh vremena u kojemu živi. Nema u njima one licemjerne slatkorječivosti i dobrih namjera karakterističnih za politički diskurs 19. stoljeća, niti prikrivene ironije karakteristične za prosvjetiteljstvo, ni nadrinihilističkoga relativizma današnjice koji bi da je sve istinito od svega što to i nije, da svi i jesu i nijesu u pravu. Sve se kaže otvoreno i jasno, argumentirano, samouvjereno, bez ikakva obzira na vladajuće predodžbe o predmetu o kojemu se govori. Ta, svrha njezine borbe i jest bila razbiti predrasude i tabue svojega vremena.

Borila se za ravnopravnost spolova dostojnije nego što to čini i jedna od današnjih

ženskih i nazovifeminističkih organizacija kojima je svrha samo unijeti malo šarolikosti u Spektakl. Suprotstavila se sufražetkinjama, frakciji feminizma kojoj je cilj bio samo da žene dobiju pravo glasa na političkim izborima koje tad nijesu imale. Istinska borba za prava žena ne može ne uzimati u obzir kontekst i stvarne razloge podređena položaja žene u obitelji i društvu a da s pravom nosi taj naziv. Emma je uvidjela da stvarni razlozi obespravljenosti žena nijesu izvanjski dubokoj podjeli društva na one koji vladaju i one koji rade, već da su u njoj duboko ukorijenjeni. Stvarnoga oslobodjenja žena nema niti može biti bez oslobodjenja radničke klase najamnoga rada i autoriteta; vladavina muškaraca samo je naličje vladavine kapitala koji ju omogućuje.

To nikako ne uvidjaju razni, nazovimo ih lifestyle pokretima, koji zagovaraju samodostatnost žena, isključivo lezbijstvo na razini hipostaze, samooplodnju pa čak i kloniranje, ukratko svijet bez muškaraca apstrahirajući od uvjeta u kojima bi se ti ciljevi postigli. Takva društva njihovih snova trebala bi valjda zadržati ista svojstva glavničarskoga izrabljivanja kao i prijašnje. Ali, varamo se ako mislimo da ti pokreti imaju tu svrhu. Svrha sredstava današnjega Spektakla nije različita njima samima i stoga oni i nemaju cilja izvanjskoga svojoj egzistenciji osim onoga da neprestano reproduciraju svoj opstanak. Ako su orudja Spektakla u rukama onih koji nijesu svjesni njihove namjene, to je stoga što upravo postojanje istih bez da ikada budu opredmećeni u svrhu za kojoj su prividno predviđeni omogućuje njihovo učinkovitije služenje opstanku onoga jedinoga i vrhovnoga bića, toga koje se nameće kao vrhovni princip svega društvenoga života, robne proizvodnje koja ostvarenje pronalazi u sebi samoj.

Tako, zapravo, razotudjenje postaje pravo otudjenje. Opstanak bića po sebi bez obrata u svoju suprotnost "po sebi" postaje najdjelotvorniji "nepokretni pokretač" svih pokretnosti koji će ju ipak učiniti bićem po sebi i unutarnjim trenutkom vanjskoga entiteta. Tad se samosvršnost pokazuje kao jedina i prava svrhovitost. Ako to u vrijeme Emme Goldman i nije bilo očito kao danas, bar ne u teorijsko-filozofskom pogledu, onda je praksa ipak potvrđivala nesvjesnu primjenu onoga što će kasnije uočiti mislioci poput Deborda, Virna i drugih.

Uzme li se primjer boljševičke kontrarevolucije iz 1917., savršeno je jasno koliko je diktatura Komunističke partije služila nikojem drugom cilju osim neprestanom obnavljanju svojega opstanka, koji je opet, pragmatički gledano, služio samorazvoju Spektakla u jednako bitnoj mjeri kao što je New Deal služio opstanku laissez-faire kapitalizma. Sve što se našlo na putu toj ogromnoj mašini Robne proizvodnje bilo je pregaženo i eliminirano. Tako i Lav Trocki. Kad su se njegove teorije i praksa pokazale nejestivima, čak neprobavljivima i opasno otrovnima za izbirljivo božanstvo kojemu su trebale biti prinesene, povijest je prosto namjestila da on postane beznačajna figura zabavne publicistike i književnosti za isfrustrirane propale činovnike.

Emma Goldman kritizira Trockoga ni s koje druge točke gledišta nego one koja je bila svojstvena onima koji su se zaista zalagali za ukidanje svih klasnih suprotnosti,

iste one koja je osudjivala postupke i vladavinu Lenjina te njegova nasljednika Staljina. Trockoga razotkriva kao razbojnika koji traži našu sućut za nesreću da više nema prilike biti razbojnikom.

Stil Emme Goldman je retoričan, i u ogleđima, i u predavanjima koje održavaše širom SAD-a. Otud je za ukus našega vremena pomalo i suhoparan te nalik na junačke epove i lamentacije liričara stare škole, no to ne umanjuje vrijednost sadržajima njezinih tekstova. Naći će se nužno u njima i stavova s kojima se ne će složiti čak ni mnogi sljedbenici njezine škole. Manjkavost, da tako kažem, u obrazlaganju tih stavova samo je u njihovoj isključivosti koja ponekad dolazi do izričaja. Ne nedostaje argumenata i dokaza. Samo što je našem dobu "relativizma" i "nadrinihilizma" posve neprimjeren takav ton.

Ovo bi bio sud sa stajališta vremena. Vrijeme je zapravo uvijek i bilo sudac i povijesti i njezinim učinima, pa tako je ostalo i do danas, mada se mnogo toga promijenilo i mijenjat će se. Ako je vrijeme pokazalo zastarjelost forme, ne će to uvijek značiti i to da je sadržaj neaktualan i bezvrijedan. Tako je i s Emmom Goldman, bar za sad.

Ivica Hrvoj Ivanić